

סל ביכורים

תפיסת הביכורים לאור פסיפס בית הכנסת בציפורי

יוסי שפנייר

עיקר דיונונו ברשימה הבאה יעסוק בניתוח "סל הביכורים" שנתגלה בריצפת הפסיפס בבית הכנסת בציפורי וזיקתו למקורות חז"ל. הנחת היסוד העוברת כחוט השני ברשימה היא תפיסת תמונת הפסיפס כמעין "מדרש תמונה", שיוצרו, או מי שעמד אחריהם, השקיעו בו את רעיונותיהם והשקפותיהם. על מנת להבין את המשמעות של הדברים יש להדגיש מספר עקרונות הקשורים בנושא הביכורים, שלדעתנו עשויה היתה להיות להם השפעה על האומנים שיצרו את הפסיפס, והם נגעו גם להשקפה שרווחה בקהילה היהודית שלאחר חורבן הבית ובתקופת התלמוד. לשון אחר, בצד השאיפה המהותית להביע בציור "רעיונות גדולים" המתייחסים לזיקה לארץ לפולמוס עם העולם הנוצרי וכדומה, הציור משקף גם פרטים ריאליים מרובים מהם הקשורים לדרך שהתבונן בסביבה הקרובה. הניסיון לעקוב אחרי המפגש בין הריאליה והאידיאולוגיה עומד במרכז עיון זה.

ביכורים על פי חז"ל

מצוות הבאת הביכורים היא מצווה בסיסית הנזכרת במקרא מספר פעמים והיא חלק ממכלול מצוות נתינת היבולים, שעמך נמנות גם תרומה ותרומת מעשר.¹ בכל הקשור בהבאת ביכורים ניתן לגלות במקורות כמה עקרונות, כדלהלן:²

* אני מודה לפרופ' זאב וויס על הרשות לעשות שימוש בתמונת הפסיפס מבית הכנסת מתוך ספרו *The Sephoris Synagogue, Jerusalem 2005*.

1 מצוות הביכורים נזכרת במספר מקורות בהקשרים מגוונים: א – בספר שמות בקשר לפרשת הרגלים, כג יט, לד כו. ב – בספר ויקרא ב יא-יב, בקשר ל"קורבן ראשית" (הציווי להביא שתי לחם וביכורים מן הדבש על פי רש"י לפסוקים שם). ג – בספר במדבר יח יג הביכורים נזכרים כחלק ממתנות כהונה. ד – בספר דברים יב ו יא, כו ד, הביכורים נזכרים בין הדברים שעל האדם להביאם "למקום אשר יבחר". ה – בספר דברים כו א-י נזכרת פרשת הבאת ביכורים בצורה הנרחבת ביותר, ובכללה "מקרא ביכורים".
2 בנושא הבאת הביכורים בהקשר הראלי והפרשני יש מקורות רבים ומגוונים, ונציין כאן כמה מקורות

- א – חובת הביכורים חלה על שבעת המינים כפי שהיא מפורטת במשנה (ביכורים פ"א מ"ג).
- ב – למצוות הבאת ביכורים מתלווה מצווה נוספת והיא מצוות "מקרא ביכורים".
- ג – מצוות הבאת ביכורים היא מצווה התלויה במקדש. במקרה שאנו דנים בו בפסיפס בית הכנסת בציפורי, מטרת הסל והקומפוזיציה בכלל, להזכיר את שהיה נהוג בימי הבית בבית המקדש ואשר היה ידוע לאומנים ולמתפללים מן המקורות. יש הרואים בכל העניין מאבק כנגד רעיונות של העולם הנוצרי, אך לא נעסוק בזה בדיונונו כאן.³
- ד – מצוות הבאת ביכורים היא מצווה שיש להביאה מגידולי הקרקע שצמחו בה הפירות, והיא קשורה בבעלות על הקרקע. מי שחוכר קרקע או שהוא אריס אינו יכול להביא ביכורים כי הם אינם מאדמתו זאת בהסתמך על הפסוק "ראשית ביכורי אדמתך הביא בית ה' אלוהיך" (שמות כג יח).⁴

מצוות הביכורים קשורה לאדמה ולחקלאי בעל השדה. לפיכך, בכל הקשור לחקופה שאנו עוסקים בה יש כאן קשר עמוק לרעיונות של יישוב ארץ ישראל והמתח הנובע ממנו באשר לבעלות הממשית על מקורות הקיום היום-יומי. לא ניכנס במסגרת זו למאמרי חז"ל הרבים העוסקים בשבחה החקלאי של ארץ ישראל, ואין לנו אלא להניח שלפחות בחלקם הם באו כדי לחזק את הקשר לארץ הנשלטת על ידי זרים. מתח זה בא לידי ביטוי בהבאת הביכורים למקדש ולזיכרון ממנו בפסיפס שאנו עוסקים בו.

שהיוו בסיס לסקירה זו, שמתוכה נצא לדיון העקרוני שלנו: א"ש הרטום, "ביכורים", אנציקלופדיה מקראית, ב, טורים 126-128; ש' ספראי, העליה לרגל בימי בית שני, ירושלים תשמ"ה, עמ' 224-228; כהיבט הפרשני-המסורתי ראו א' סמט, עיונים בפרשות השבוע, ויקרא, במדבר, דברים, מעלה אדומים תשס"ב, עמ' 383-399; בהקשר הריאלי הדרשני ראו י' רחנסון, מדרש חודש וטבעו, אלקנה תשס"א, עמ' 292-295.

3 למעוניינים להרחיב בהיבט של הוויכוח עם העולם הנוצרי ראו: ר' טלגס, "הערות על השיח היהודי-נוצרי בפסיפס בית הכנסת בציפורי", ועשו לי מקדש – בחי כנסת מימי קדם ועד ימינו, בעריכת י' אשל ואחרים, אריאל תשס"ד, עמ' 77-86. עניין זה נרמז גם בדיון על גלגל המזלות בציפורי – ראו ח' מאק, "יחודו של גלגל המזלות מבית הכנסת בציפורי ומדרשים מארץ-ישראל", קתדרה 88 (תשנ"ח), עמ' 39-56; R. Talgam, "Similarities and Differences between Synagogue and Church Mosaics in Palastine during the Byzantine and Umayyad Periods", *From Dura to Sepphoris*, eds. L.I. Levine & Z. Weiss, Portsmouth, Rhode Island 2000, pp. 93-110.

4 על סמך הפסוק מרחיבה המשנה את המשמעות של "אדמתך": "האריסין, והחכורות והסיקריקון והגולן אין מביאין" (ביכורים פ"א מ"ב).

עונת הביכורים ומקום הבאתם

לפני שנדון בסל הביכורים מציפורי ראוי להדגיש מספר פרטים בקשר להבאת הביכורים שיהוו בסיס לדיונונו בהמשך.

עונת הביכורים היא עונה ארוכה, המתחילה בחג השבועות⁵ וממשיכה עד לחג החנוכה; המשנה (ביכורים פ"א מ"ו) מציינת שעד לחג הסוכות מביאים וקוראים את מקרא הביכורים, ומסוכות עד לחנוכה מביאים ואין קוראים. מצוות הבאת ביכורים נהגת בזמן שבית המקדש קיים ורק בארץ ישראל; והרמב"ם מדגיש: "מצוות עשה להביא ביכורים למקדש. ואינם נוהגין אלא בפני הבית ובארץ ישראל בלבד".⁶

תושבים שגרו בקירבת ירושלים היו מביאים פירות טריים והרוקנים הביאו פירות מיובשים, "גרוגרות וצימוקים".⁷

לעונת הביכורים יש לקשור גם את סדר הופעתם של שבעת המינים במקורות שונים אשר מייצגים כנראה את סדר הבשלתם. דיון זה חורג מעניינונו כאן, ונציין רק שהפרי הראשון הנוצר בהקשר של הבאת הביכורים היא התאנה (ביכורים פ"ג מ"א).⁸

סלי הביכורים ומשמעותם לאור פסיפס סל הביכורים מציפורי

רצפת הפסיפס שמתואר בה סל הביכורים נתגלתה בחפירות הכנסת של ציפורי, שמתוארך לראשית המאה החמישית. רצפת הפסיפס מורכבת משבע רצועות, וברצועה הרביעית מלמעלה, בסמוך לשולחן לחם הפנים, "מצויר" סל ביכורים.⁹

להלן נעיר על שני הפרטים החשובים לעניינונו ב"ציור": הסל והפירות.

5 המשנה מביאה מקרה שאנשי "הר צבועים" הביאו את ביכוריהם לפני עצרת ולא קיבלו מהם. בעיון הגאוגרפי-היסטורי לגבי המקומות שהביאו מהם את הביכורים יש לציין שאיזכור זה מעניין. נציין את דעתו של ש' קליין המזהה את האזור המדובר במדבר המזרחי של ארץ ישראל בסביבות בקעת יריחו – ראו ש' קליין, ארץ יהודה, תל אביב תרצ"ט, עמ' 146-147.

6 הלכות ביכורים פ"ב ה"א.

7 ביכורים פ"ג מ"ג.

8 להרחבה בנושא סדר אזכורם של שבעת המינים במקורות שונים ומשמעותם ראו א' רוטט, "היש סדר לשבעת המינים?", נטועים ה (תשנ"ט), עמ' 27-40.

9 הפרסום הראשון של פסיפס בית הכנסת בציפורי נעשה במקביל להצגתו במוזאון ישראל – ראו ז' וויס א' נצר, הבטחה וגאולה, פסיפס בית הכנסת מציפורי, ירושלים 1996, עמ' 24-25. לפרסום המעודכן הסופי ראו: Z. Weiss, *The Sepphoris Synagogue, Deciphering an Ancient Message through Its Archaeological and Socio-Historical Contexts*, Jerusalem 2005, pp. 101-104.

א – סל הביכורים. סל זה הוא היחיד שנמצא באופן ברור בפסיפסים מבתי כנסת, הידועים עד כה בארץ.¹⁰

הבאת הביכורים לירושלים היתה מלווה בחגיגות רבה ובטקס גדול, שמתוארים בפירוט רב במשנה במסכת ביכורים (פרק ג). אנו נתמקד כאן רק בהיבט מסוים של העניין והוא סל הביכורים, ומשמעותו והקשרו לסל הביכורים כפי שהוא בא לידי ביטוי בצורה אומנותית בפסיפס בבית הכנסת בציפורי.

בחיי היום-יום בתקופת חז"ל היו סלים מסוגים שונים, ובהם גם סלים מנצרים קלועים, שהיו נוהגים לשאת בהם, פירות. אלה היו הסלים הנפוצים והעממיים וצירייהם מופעים בדרך כלל בפסיפסים. שרידי סלים מעין אלה נמצאו באתרים שונים בארץ, וביניהם בשרידיים ממערות המסתור מימי מרד בר-כוכבא, במדבר יהודה, וכן בשרידי הכלים של הנוירים מאותו אזור.¹¹ פירות הביכורים שאנו עוסקים בהם היו מונחים בסל מנצרים קלועים.¹²

ב – הפירות שבסל הביכורים. אם נניח שהפירות שמצוירים בסל מייצגים את עצי הפרי שגדלו בארץ באופן טבעי והאומן הכניס אותם ליצירתו, ניתן לראות כאן תוספת מכובדת למיגוון עצי הפרי שנתברכה בהם ארץ ישראל וסביבתה המשתקפים מהאומנות.¹³ בסל מתוארים מספר פירות שהאומן הצליח לעצבם בצורה ברורה כך

10 יש לציין שמקבילה מסוימת לסל ביכורים יש בפסיפסים המתארים קרני שפע, כמו בפסיפס בציפורי המתאר את חג הנילוס. למשמעות של סל הביכורים, וכן של רכיבים אחרים בפסיפסים של בתי הכנסת משמעותם הסמלית והדתית, ראו א' עובדיה, "אמנות הפסיפס בבתי כנסת עתיקים בארץ-ישראל", בתי כנסת עתיקים, בעריכת א' אופנהיימר ואחרים, ירושלים תשמ"ח, עמ' 185-203.

11 לגבי סוגי הסלים שהפירות היו מונחים בהם, נזכיר שהיו מהם כמה סוגים. העיקריים היו סלים פשוטים בעלי כסיס רחב, סלים מפוצלים לצורך נשיאה על בהמות, סלים עם כסיס קוני ואחרים. מאפייני הסלים וגודלם זהים בתיאורים מבתי הכנסת ומן המנוזרים והכנסיות. המאפיינים של הסל הרגיל היו אלה: בדרך כלל הוא היה עשוי נצרים קלועים, היה לו בסיס מעובה וכן גם השפה העליונה, וכדי לייצב אותו יצרו לו הרבה פעמים מעין טבעת קלועה במרכזו. את הסלים ניתן היה לייצר בקלות יחסית רבה בגלל חומר הגלם המצוי ופשטות הייצור. התמחו בכך בעיקר הנוירים באזור המדבר, שזה היה חלק ממקור קיומם ועיסוקם בזמן התבודדותם – ראו "הירשפלד, המדבר של העיר הקדושה, ירושלים תשס"ב, עמ' 221-223. לדוגמאות של סלים קלועים שהיו בשימוש מורדי בר-כוכבא ונמצאו במערת האיגרות ראו: Y. Yadin, *The Finds from the Bar Kohba Period in the Cave of Letters*, Jerusalem 1963, pp. 136-151, Pl 43-59.

12 וויס ונצר (לעיל, הע' 9) מניחים שמדובר כאן בסל נצרים שבכמותו הביאו עניים את ביכוריהם לירושלים למקדש כנוצר במשנה: "העשירים מביאים בכוריהם בקלחות של כסף ושל זהב, והעניים מביאין אותם בסלי נצרים של ערבה קלופה" (ביכורים פ"ג מ"ח).

13 סל המייצג את שבעת המינים באומנות הפסיפס בהקשר של הבאת ביכורים נחשב עד כה, ככל שרידעתי מגעת, רק בבית הכנסת בציפורי כפי שציינו למעלה. יחד עם זאת, יש לציין שסלי פרות שלא בהקשר של הבאת ביכורים מופיעים בפסיפסים במקומות שונים – ראו "שפנייר, 'מוטיבים מעולם הצומח בפסיפסים קדומים בארץ-ישראל ובעבר הירדן', על אתר יי-די (בדפוס).

שניתן לזהותם בצורה ברורה למדי.¹⁴ ניתן להבחין יפה באשכול ענבים בצד השמאלי של הסל, הרימון נמצא בסמוך לו ומימין, מתחת לרימון ובסמוך לאשכול הענבים, ניתן להבחין בתאנה בשלה בצבע צהבהב, שמעליה תאנה נוספת בצבע בהיר יותר. מימין לתאנה זו יש פרי עגול שהחופרים מזהים אותו כאתרוג. בין התמר לאתרוג מצוינים שני פירות קטנים, אולי זיתים. מתחת לאתרוג מצויר פרי כהה מאורך, שלדעתי ניתן לזהותו בתמר, שייתכן שמרמז לדבש. לדעת החופרים סל ביכורים זה מאפיין את ימי המשנה והתלמוד.¹⁵

על פי התוספתא מצווה מן המובחר להביא את הביכורים בשבעה כלים נפרדים, כל מין בכלי נפרד, אך ניתן להביא אותם גם בכלי אחד: "כיצד הוא עושה? מביא שעורין ונותן מלמטה ודבר אחר על גביהן, חטין על גביהן ודבר אחר על גביהן, זתים על גביהן ודבר אחר על גביהן, תמרים על גביהן ודבר אחר על גביהן, רימונים על גביהן ודבר אחר על גביהן תאנים למעלה מכולן ומקיפין להן אשכולות של ענבים מבחוץ" (תוספתא, ביכורים פ"ב ה"ח, מהדורת ליברמן עמ' 291-292). נראה שסדר הנחת הפירות על פי התוספתא נועד לשמור על הפירות ממעיכה.¹⁶

שאלה שמן הראוי לשאול בהקשר של סל הביכורים היא האם מציאות כזו, של הבאת כל המינים יחד בצורה טרייה למקדש, אפשרית בכלל? אין ספק שמציאות זו אינה אפשרית. ניתן כמובן להסביר את תוכן הסל בצורה סמלית ולא ראלית והקושי שבהזכרת המינים השונים באותו סל ייתפר,¹⁷ אך בלי לפסול אפשרות זו, אנו מבקשים כאן לנסות לראות הדברים בצורה ראלית וללמוד את המשתמע מכך.

הדגנים שאינם בציור

ראוי לשים לב לעובדה מעניינת: בסל הביכורים שאנו עוסקים בו לא מופיעות החיטה או השעורה; הדגנים, שהם מאבות המזון החשובים בסל מזונו של האדם, חסרים להשלמת

14 ראו וויס ונצר (לעיל, הע' 9), עמ' 2.

15 שם עמ' 24; וראו: ז' וויס וא' נצר, "חפירות משלחת האוניברסיטה העברית בציפורי בשנים 1996-1992", קדמוניות 113 (תשנ"ז), עמ' 20; Z. Wiess & E. Netzer, "The Synagogue Mosaic", *Sepphoris in Galilee: Crosscurrents of Culture*, eds. R.M. Nagy et al., pp. 133-139; idem, "The Sepphoris Synagogue: A New Look at Synagogue Art and Architecture in the Byzantine Period", *Galilee Through the Centuries*, Indiana 1999, pp. 210-226; idem, "The Sepphoris Synagogue Mosaic and the Role of Talmudic literature in its iconographical study", *From Dura to Sepphoris* (supra n. 3), pp. 15-30.

16 על כך ראו תוספתא כפשוטה, שם, עמ' 847.

17 לדין ראו רוזנסון (לעיל, הע' 2), עמ' 294.

הסל.¹⁸ חסרונם יכול להתפרש לדעתי בשני אופנים – האחד קשור בדברינו הקודמים, שהדגנים מונחים בסל מתחת למינים האחרים והם אינם נראים למביט מלמעלה בזווית של המבט בפסיפס.

אופן זה אינו נראה לי מכיוון שמבחינת מעמדם בעולמו של האדם הדגנים הם מרכיב חשוב דיו על מנת לשלבם בסל הביכורים וניתן היה לחת להם ביטוי (ולו שולי) ביצירה כולה; גם הפרוטנציאל האמנותי של הדגנים אינו מוטל בספק, כפי שעולה משיבוץם באיך-ספור ציורים קדומים. לפיכך, לדעתי, חסרונם של הדגנים משמעותי יותר ומכוון. ייתכן שהוא בא לרמז לעונת השנה שסל הביכורים מייצג. סל הפירות שלפנינו מתאפיין בפירות של סוף הקיץ, בפירות המבשילים מאוחר יותר, בזמן שקציר הדגנים הסתיים. ראשית ימי הביכורים מתאפיינים בימי הקציר כפי שזכר במקרא: "וחג שבועות תעשה לך ביכורי קציר חטים" (שמות לד כב; ויקרא כג טו-טז). כלומר, אנחנו עדים כאן לשלב של הבאת ביכורים מאזור הגליל מסוף עונת האסיף, ואין זה מקרה שלא מיוצגים כאן המינים שנקצרו זה מכבר.¹⁹

ראוי להדגיש בהיבט הריאלי שאנו עוסקים בו עניין נוסף. הרושם המתקבל מבחינת דגמי הצומח בפסיפסים בארץ ישראל ובעבר הירדן, שהם משקפים התייחסות ראלית למציאות בסביבה הקרובה. כלומר, בדרך כלל היו האומנים, יוצרי הפסיפס, נאמנים לסביבתם ולצומח שאפיין אותה.²⁰ כיוון שכך, נכון יהיה לראות בסל ביכורים זה מציאות חקלאית אמיתית של אזור הגליל התחתון בתקופת התלמוד, ולדעתי הדבר מחזק גם שהדגשו לגבי התקופה החקלאית שמייצג סל הביכורים.²¹

18 על הדגנים ומרכזיותם בסל מזונו של האדם בתקופות קדומות ראו י' שפניר, "תפוצת גידול הדגנים בארץ ישראל בתקופות קדומות על פי מקורות יהודיים ועל פי ממצאי התרבות החומרית", על אתר י (תשס"ב), עמ' 61-96; לאזור שאנו עוסקים בו ראו שם, עמ' 87-88.

19 לעניין עונת הבאת הביכורים ומשמעותם בהקשר של הבשלת פרות שונים ראו י' תבורי, מועדי ישראל בתקופת המשנה והתלמוד, ירושלים תשנ"ז, עמ' 149-150. לעניין זה ראו גם את התייחסותו של פילון למרכזיות הדגנים בטקס הבאת הביכורים – ס' דניאלנטף (עורכת), פילון האלכסנדרוני, כתבים, ג, ירושלים תש"ס, עמ' 57-60.

20 וראו בהרחבה שפניר, לעיל הע' 13. הדבר נכון גם לגבי פסיפסים המתארים בעלי חיים בארץ ישראל – ראו ג' צמרת, "התנהגות בעלי חיים על גבי פסיפסים בארץ-ישראל בתקופות הרומית והביזנטית", מחקרי יהודה ושומרון יב (תשס"ג), עמ' 229-241.

21 אזור הגליל התחתון וסביבות ציפורי היו אזורים חקלאיים עשירים, והמקורות על כך רבים ומגוונים, ונזכיר מקור מהירושלמי: "שישה עשר מיל סביב סביב לציפורי הן הן ארץ זבת חלב ודבש" (ירושלמי ביכורים פ"א ה"ח, סד ע"ב [במקור בארמית]). וראו: ש' קליין, ארץ הגליל, ירושלים תש"ז, עמ' 96-94; נאמן, ציפורי בימי בית שני המשנה והתלמוד, ירושלים תשנ"ד, עמ' 316-326.

יונים ומצלתיים בשולי הסל

היבט ריאלי נוסף שבא לידי ביטוי בסל הביכורים בציפורי הוא זוג היונים התלויות בשני צידי הסל. היונים היו מרכיב חשוב בסל המזון, בכלכלה של האדם ובפולחן בית המקדש, ומשום כך הרכו לגדל אותן בתקופת הבית ולאחריו.²² המשנה (ביכורים פ"ג מ"ה) מציינת את הגוזלות שהיו מביאים עם הביכורים ומקריבים אותם לעולה, ובירושלמי מתואר כיצד היונים נקשרו לסלים: "תני רבי יוסי לא היו נותנין את הגוזלות על גבי הסלין שלא ינבלו את הביכורין אלא תולה אותן חרץ לסלים" (שם פ"ג ה"ד, סה ע"ד). כלומר, על מנת לשלשת היונים לא תטנף את הביכורים הן נתלו בצידי הסל ולא הונחו עליו, דבר הנראה היטב בפסיפס.²³

בתחתית הסל אנו רואים כלי נגינה, מצלתיים, המחוכרים ביניהם כמעין שרשרת; האומן הציג אותם בשני צידיהם. ייתכן שמשמעות כלי הנגינה צריכה לציין את התהלוכה המרשימה בהבאת הביכורים לירושלים, שהיתה מלווה בנגינה ובשמחה.

ביכורים כסמל לשורשיות וקשר לארץ

סל הביכורים ומקרא ביכורים, שנאמר במקדש, הם סמל לקשר לארץ ישראל ולאדמה שהובאו ממנה הפירות. חוקרים שונים ציינו ייחודיות זו של הבאת הביכורים היהודית לעומת טיכסי ביכורים הנוהגים באומות אחרות, שגם אצלם היה נהוג להביא סלי ביכורים או מתנה מפירות ראשונים. הייחודיות של הבאת הביכורים למקדש ואמירת מקרא ביכורים משמעותית במיוחד בקישור של היהודי ואדמתו.²⁴ אולם, דומה כי קשר זה נושא גם אופי מקומי. יש לראות בפסיפס את הקשר העמוק של תושבי ציפורי, יישוב מרכזי בגליל התחתון, לאדמתם הפורייה, שסבבה את היישוב. בציר, או ליתר דיוק במדרש התמונה, לא ניתן להביע במישרין אמונה, אבל משום שהציור נמצא בבית כנסת יכלו

22 על גידול היונים ומשמעותו ראו י' טפר, "עלייתו ושקיעתו של ענף גידול היונים בארץ", אדם ואדמה בארץ ישראל הקדומה, בעריכת א' אופנהיימר ואחרים, ירושלים תשמ"ו, עמ' 170-196. מתקני קולמבריה יודעים ממקומות שונים בארץ, בעיקר משפלת יהודה, אך גם בגליל, ככרמל וסביבות ירושלים. גם כאן יש להניח שהופעת היונים באזור הגליל ראלית לגמרי.

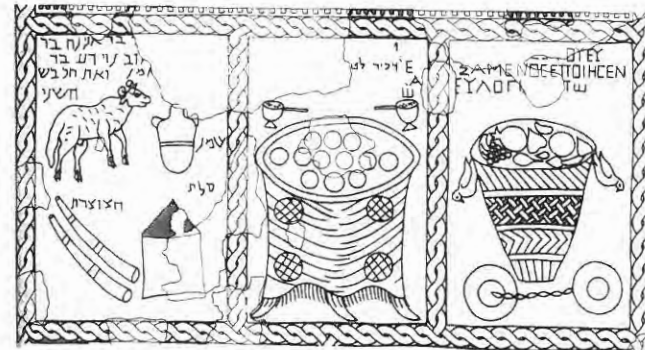
23 מיקום היונים על הסל והקשר עם דברי ר' יוסי מראים לדעת ד' וויס ידיעת המקורות היהודיים על ידי יוצרי הפסיפס – ראו: Z. Weiss, "The Sepphoris synagogue mosaic and the role of Talmudic literature in its iconographical study", *From Dura to Sepphoris* (supra n. 3), pp. 24-25.

24 בעניין קשר הביכורים לאדמה, או כפי שמגדיר זאת בובר, אלוהות ההיסטוריה ואלוהות הטבע, ראו: מ' בובר, דרכו של מקרא, ירושלים תשכ"ד, עמ' 82-87; מ' בובר, בין עם לארצו, ירושלים ותל אביב תשמ"ה, עמ' 15-31.

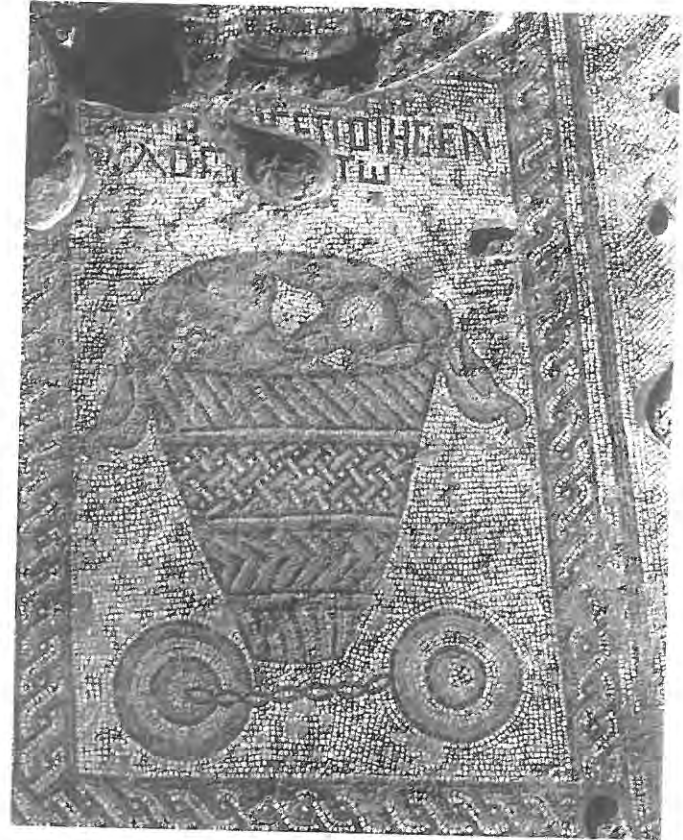
פסיפס בית הכנסת בציפורי
 סל הביכורים משובץ ברצועה הרביעית מלמעלה
 (באדיבות פרופ' וויס)

להתייחס אליו באופן מילולי, ובוודאי שיש כאן רעיון שהאומנים, או מזמיני הפסיפס, להביע תוך יצירת הקשר בין תקווה לבניית המקדש ולקשר של החקלאי עם שדהו. אנו רואים כי פרט קטן מתוך פסיפס גדול מציין ומשלים תמונה ראלית של יישוב חקלאי המוכר מן המקורות והמדרשים, המדגישים לדעתנו שורשיות עמוקה וקשר של האדם לאזור מגוריו מחד-גיסא ולבורא שנתן את כל הטוב מאידך-גיסא. נוסף לכך עולים כאן צילי זיכרון למנהגים שנהגו בארץ ישראל ובמקדש. כמו המרכיבים האחרים בפסיפס שבציפורי, גם סל הביכורים בא למלא חלל אידאולוגי דתי המשקף מציאות חקלאית ראלית וכמיהה למנהגים שהיו ואינם.²⁵

הרצועה הרביעית מפסיפס בית הכנסת בציפורי
 שולחן לחם הפנים וסל הביכורים (באדיבות פרופ' וויס)

25 לא התייחסנו ברשימה זאת להיבט נוסף שעולה מן המחקר, והוא הקשר שחוקרים שונים רוצים לראות בנושאים המובאים בפסיפס למעמד הכהונה שהלך ונתחזק בתקופה זו עם ירידת קרנה של הנשיאות – ועל כך ראו: ע' עירש, "עטרת ראשו כהוד המלוכה צנוף צפירת שש לכבוד ולהפארת", למקומה של הכהונה בחברה היהודית של שלהי בעת העתיקה", רצף ותמורה – יהודים ויהדות בארץ ישראל הביוגנטית נוצרית, בעריכת י"ל לוי, ירושלים תשס"ד, עמ' 67-106.

סל הביכורים מבית הכנסת בציפורי (באדיבות פרופ' וויס)